

Revolt på burk

Konst eller vandalisering? Debatten kring graffiti har stundtals varit hetsig, men trots nolltolerans och ihärdig sanering har den lyckats ta sig hela vägen till konstvärldens finaste salonger. Vi kartlägger en ung, komplex och motsägelsefull konstform.

TEXT HEDVIG ANDERSSON

DET ÄR TIDIGT 2000-TAL och gymnasieklassens bråkstake, kepsbärare och sprayburkskille har vågat sig fram till en av skolans mest eftertraktade tjejer för att ta reda på om hon tycker om graffiti.

– Inte på min gata, svarar hon avmätt.

Och visst speglar hennes svar den gängse uppfattningen om graffiti och gatukonst. Så länge jag kan minnas har jag sett människor skaka på huvudet åt spraymålade tågagnar och beklaga sig över taggade tunnlar. Men lika ofta har jag stannat upp och fascinerats av de starka färgerna, de detaljrika målningarna och det explosiva formspråket. Förundrats över hur de stadsmiljöer som man sällan uppskattar eller ens lägger märke till över nat-

ten blivit en målarduk som fyllts med regnbågens färger.

Även om traditionen att rista in sitt namn på offentliga platser fanns redan bland vikingar och iaktogs av de arkeologer som grävde fram Pompeji, så brukar man säga att den moderna graffitin föddes i Philadelphia på 1960-talet.

– Vid den här tiden kommer en generation som har mer fritid, mer utrymme och fler möjligheter att röra på sig. Samtidigt kommer de som börjar med graffiti från marginaliserade områden. Graffitin blir ett sätt att utmärka sig och "bli någon", säger Erik Hannerz, forskare i sociologi med inriktning på subkulturer vid Lunds Universitet. →

FOTO: CHRIS BARREBAUS / UNSPLASH

Graffiti sågs till en början inte som något dålig utan tvärtom – som ett alternativt sätt att uttrycka sig på konstnärligt.

1968

invigdes Klotterplanket på Sergels torg i Stockholm. Här var det fritt fram “för egna idéer under eget ansvar”. Gatukontoret målade över planket varje morgon för att invånarna skulle kunna fylla det med nya idéer. Åtta år senare togs det bort, men idén med ett lagligt klotterplank hade hunnit sprida sig till Boston i USA.

FOTO: MERCEDES ALVAREZ / UNSPLASH

I samma takt som fler anslöt sig till graffittikulturen blev taggarna och motiven allt mer avancerade.

Graffitin spred sig snart till New York, där fattigdom, arbetslöshet och nedskärningar inom skolan gjorde att många gav sig ut på stan, för att uttrycka sin frustration, men också för att hitta alternativa platser för konstnärligt skapande. Det började med taggar, det vill säga att man skrev sitt namn eller smeknamn över staden och tävlade med andra om vem som syntes på flest platser. I takt med att fler anslöt sig blev taggarna mer avancerade, man lade till symboler och bokstäverna blev mer genomarbetade.

– Tekniska och samhälleliga utvecklingar samspekar. Från kontorsindustrin kommer vid den här tiden tuschpennor som gör att man kan skriva på vad som helst. Sprayburken som kom på 1940-talet har hunnit bli ett hushållsföremål, fortsätter Erik Hannerz.

HIPHOPKULTUREN BLEV NÄRA sammanflätad med graffitin och med den tog sig konstformen över Atlanten till Europa.

– De flesta subkulturer har omgärdats av moralpanik, men graffitin sågs från början inte som något dåligt. På 1980-talet i Sverige pratar man ofta om graffiti som

något positivt, ett alternativt sätt att uttrycka sig konstnärligt. Tågföretagen var ju emot det, men fram till slutet av 1980-talet var de ganska ensamma om. Sedan kom en ny syn på staden och man ville att den skulle vara ren och attrahera företag och turister.

2007 antog Stockholms stad nolltolerans mot graffiti och deklarerade: "Staden ska inte medverka till eller stödja verksamheter eller evenemang som inte klart tar avstånd från klotter, olaglig graffiti eller liknande skadegörelse. Staden ska heller inte medverka till eller stödja verksamheter som på något sätt kan väcka intresse för och leda till klotter, olaglig graffiti eller liknande skadegörelse" Detta innebar att Sverige fick en av de hårdaste lagstiftningarna mot graffiti som i praktiken innebar att en fritidsgård inte fick erbjuda en laglig graffitivägg och en gallerist som ställde ut en graffitikonstnär kunde bli av med andra samarbeten.

– Motståndet mot graffiti har varit både juridiskt och ideologiskt, konstaterar Erik Hannerz.

Två år senare gick graffitikonstnären Magnus Gustafsson, även kallad NUG, ut från Konstfack. Hans examensarbete var en video där en person i högt tempo spraymålade en tunnelbanevagn. Reaktionerna lät inte vänta på sig. Den dåvarande kulturministern Lena Adelsohn Liljeroth lämnade rummet i protest när filmen visades, kallade verket "oacceptabelt" och fastslog att detta inte var konst. Det blev startskottet för en hetsig debatt, både kring graffitin som konstform men också kring kulturministerns anspråk på att definiera vad som är konst.

Lina Eriksson är graffiti- och gatukonstnär verksam i Stockholm och märker fortfarande spåren av nolltoleransen, trots att den bara några år senare övergavs.

– Den svenska gatukonst- och graffitiscenen börjar öppnas upp, men många förknippar det fortfarande med skadegörelse och klotter. Men nu kan man ha sprayburkar på fritidsgårdar, vilket var otänkbart förut. Att jag träffade folk som höll på med graffiti var jätteviktigt för att jag skulle komma igång med mitt eget skapande. Jag har alltid velat måla men hade hunnit fylla 34 år innan jag faktiskt vågade.

NOLLTOLERANSEN HAR inte bara satt sina spår på graffitiscenen utan också på själva formspråket.

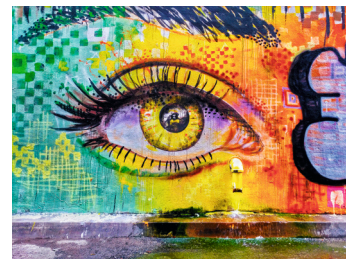
– Svensk graffiti är känd för att vara snabb och enkel. Man målar snabbt för att inte åka fast. Dessutom vill ingen lägga fem timmar på en målning som tvättas bort ett dygn senare, säger Erik Hannerz.

Graffiti, gatukonst eller klotter?

Gatukonst: alla former av konstnärliga uttryck i det offentliga rummet, lagliga och olagliga.

Graffiti: bokstavs-baserad gatukonst och taggar.

Klotter: olagligt målning i det offentliga rummet.

2007 antog Stockholms stad nolltolerans mot graffiti. Än i dag är svensk graffiti känd för att vara både snabb och enkel.

FOTO: MERCEDES ALVAREZ / UNSPLASH

”DE FLESTA SUBKULTURER HAR OMGÄRDATS AV MORALPANIK, MEN GRAFFITIN SÅGS FRÅN BÖRJAN INTE SOM NÅGOT DÅLIGT”

FOTO: JASON LEUNG / UNSPLASH

1 miljon pund

Klubbades gatukonstnären Banksys Girl with Balloon för på Sotheby's förra året, för att sekunderna efteråt strimlas i bitar av en dokumentförstörare som byggs in i ramen.

Banksy, vars identitet inte är känd, började som graffitikonstnär i brittiska Bristol i början av 1990-talet. Sedan dess har hans gatumålningar dykt upp i städer över hela världen.

FOTO: BEN WIENS / UNSPLASH

Lina Eriksson har dessutom fått känna på ett motstånd som inte kommer utifrån, utan inifrån.

– På ett sätt har graffitivärlden varit väldigt pepande. Men det är en mansdominerad konstgenre och man ser väldigt tydligt när någon avviker från normen. Jag har fått kommentarer som ”var är din kille?”, ”är du flata?” och ”varför har du så lösa kläder?”.

SAMTIDIGT HAR GRAFFITIN tagit sig hela vägen från förorterna till några av världens mest exklusiva konstmarknader. Ingen har väl missat att det anrika auktionshuset Sotheby's nyligen sålde *Girl with Balloon* av den brittiska graffitikonstnären Banksy för en miljon pund. Sekunderna efteråt strimlades den dock i bitar av en dokumentförstörare inbyggd i ramen – en blinkning till konstformens radikala ursprung. Men hur radikal är graffitin idag, när denna antietablissemangskonst syns på exklusiva restauranger och klubbas för mångmiljonbelopp? I dag pryder exempelvis de svarta linjerna från Magnus Gustafssons tunnelbanevideo golvet på Stureplansrestaurangen Taverna Brillo – ett av flera verk av konstnären som restaurangen köpt. Erik Hannerz ser tydligt hur graffitin flyttat från förorten till innerstaden.

– Graffitin är inte längre en konstform hos marginaliserade grupper. Tvärtom är till exempel första och

andra generationens invandrare underrepresenterade. Dagens graffiti är väldigt vit och den har flyttat från förorterna in till Södermalm och Möllan, säger han.

Lina Eriksson arbetar för att inviga fler i graffitins och gatukonstens värld och ordnar sammankomster över hela landet för tjejer, queer- och transpersoner.

– Det är bra att fler berättelser och fler sätt att uttrycka sig får ta plats. Jag vet inte hur framtiden ser ut men jag hoppas av hela mitt hjärta att vi ska bli fler som håller på med detta. Men det beror delvis på politiska beslut och på hur man ser på kultur, konst och konstnärliga uttryck i framtiden.

Erik Hannerz håller med:

– Hur graffitin utvecklas beror på politiken: hur man ser på graffiti och hur snabbt den tvättas bort. Men gatukonsten växer och nya former kommer till. Graffitin är dessutom duktig på att parasitera på olika typer av utvecklingar. När den inte längre finns i staden ser vi den i sociala medier istället. ■

Hiphop-kulturen blev nära sammanflätad med graffitin, vilket gav konstformen en skjuts över Atlanten till Europa.

Graffiti – att rista

Ordet "graffiti" kommer av italienskans graffitare som betyder att rista. Ordet uppkom när arkeologer som grävde ut Pompeji (den romerska kolonin som begravdes av ett vulkanutbrott 79 e.Kr.), behövde göra skillnad på gatukonst som var beställd av husägare, och de målningar som medborgare på eget initiativ gjort på byggnader.